

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นวิสาหกิจชุมชน*

การดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานแต่เดิมของคนในชุมชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจจากตัวเองสู่ครอบครัวกลายเป็นเศรษฐกิจชุมชน สู่กระบวนการแห่งการแลกเปลี่ยนที่มีความซับซ้อนกันมากขึ้น ในทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาค อย่างไรก็ตามในการดำเนินเศรษฐกิจชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน รวมทั้งการยกระดับเศรษฐกิจต่อการแข่งขันทางการค้าทั้งภายในประเทศและต่างประเทศยังมีจุดอ่อนที่เกิิดการเปลี่ยนแปลงไม่ทันต่อสถานการณ์ในภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำหรือเกิดภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจโลก ในช่วงปี พ.ศ.2540 และปี พ.ศ.2550 ตามลำดับ ทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลายต่อการปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้สามารถขับเคลื่อนไปได้ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดของการกลับมาทบทวนในการวางแนวทางให้เกิดความยั่งยืนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจจึงต้องมีการมองถึงฐานรากเดิมที่มีอยู่ คือ เกษตรกรรมและเศรษฐกิจชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542: 20-21) ซึ่งจะพิจารณาถึงการนำเศรษฐกิจรากฐานที่มีความเข้มแข็งเกี่ยวกับการนำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างในการขับเคลื่อนเป็นการรวมกลุ่มกันให้มีพลังต่อการพึ่งพาตนเอง ประกอบกับการประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น โดยให้พื้นฐานทางการเกษตรและองค์ความรู้ทางประเพณีภูมิปัญญาเป็นสิ่งขับเคลื่อนให้ผสมผสานกับแนวคิดสมัยใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงแห่งการผสมผสานฐานความคิดทางความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่มีการร่วมมือการจัดสรรทรัพยากร การจัดการทุน การสร้างหลักเกณฑ์แห่งการช่วยเหลือกัน พึ่งพากันจากระดับฐานปฐมภูมิสู่ระดับฐานทฤษฎี จนกลายเป็นแนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนประสานกับเศรษฐกิจชุมชนต่อการพัฒนารวมกับการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความสมดุลของชุมชนนั้นๆ ที่สร้างความเข้มแข็งในการแข่งขันในระบบที่ซับซ้อน (พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548: 1) ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงหลักการและแนวคิดของวิสาหกิจชุมชน ขออธิบายเป็น 7 ประเด็น ดังนี้ 1.พัฒนาการและความหมายของวิสาหกิจชุมชน 2.ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน 3.แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน 4.ประเภทและรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน 5.ปัจจัยสำคัญของวิสาหกิจชุมชน 6.เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน 7.บทส่งท้ายกรอบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

พัฒนาการและความหมายของวิสาหกิจชุมชน

การรวมกลุ่มของชุมชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้า บริการมีมาช้านานตั้งแต่มีการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยน จนมีการพัฒนาการซื้อขายด้วยการเงินเป็นสื่อกลางแห่งการแลกเปลี่ยน ทำให้การรวมกลุ่มกัน ช่วยเหลือและพึ่งพาในแต่ละพื้นที่มาการหลอมเป็นฐานแห่งวัฒนธรรม ภูมิปัญญาการบริโภคและผลิตด้วยการใช้ทรัพยากรจากท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตามการรวมตัวในลักษณะธุรกิจชุมชนภายในท้องถิ่น เป็นลักษณะไม่เป็นรูปแบบขึ้นอยู่กับการรู้ความสามารถในแต่ละท้องถิ่นและชุมชนนั้นๆ แต่การเกิดธุรกิจชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมเกิดจากการเปลี่ยนเศรษฐกิจภายในประเทศที่เกิิดวิกฤติในช่วงปี พ.ศ.2540 ที่เรียกกันว่า “วิกฤติต้มยำกุ้ง” ทำให้เกิดผลกระทบทั้งระดับจุลภาคและระดับ

* ทศพร แก้วขวัญไกร. (2560). ทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 9(2): 33-50.

มหภาคทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ดังนั้นทางภาครัฐบาลจึงพิจารณาถึงการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนต่อการดำรงอยู่ทางเศรษฐกิจของประเทศที่เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยมองไปที่ฐานดั้งเดิมของเศรษฐกิจประเทศไทย คือ ภาคการเกษตรและชุมชน จากการสร้างแผนแม่บทชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมของคน ทรัพยากร เครือข่าย และการพึ่งพาตนเอง ดังนั้นจึงมีการตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่ง (กัญญามน อินหว่างและคณะ, 2554: 3) ที่ดำเนินการพิจารณาหาแนวทางในช่วงปี พ.ศ.2546-2548 เป็นเวลาทั้งสิ้น 3 ปี เพื่อร่างพระราชบัญญัติที่เรียกว่า “พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน” โดยการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ทำให้เกิดแรงผลักดันเป็นพระราชบัญญัติที่สามารถตราเป็นกฎหมายและมีการประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา ในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2548 ทำให้วิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีสิทธิและอำนาจในการรับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบต่อการส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่สามารถนำมาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนภายใต้การพึ่งตนเองเป็นกิจการของชุมชนร่วมกับการน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในการสร้างภูมิคุ้มกันและขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเพื่อพัฒนาจากความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดเป็นการผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งสร้างพลังแห่งชุมชน เครือข่ายขององค์กรชุมชนให้เข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด (อภิสิทธิ์ พรหมชัยและศุภลักษณ์ สุวรรณชะฎู, 2554: 17)

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

คำนิยามความหมายของวิสาหกิจชุมชนได้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ได้อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

กองพัฒนาธุรกิจสถาบัน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2551: ออนไลน์) อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กลุ่มลูกค้านานาชาติเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรซึ่งเป็นกลุ่มหรือชมรมที่เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกร บุคคลในครัวเรือนเกษตรกรหรือบุคคลทั่วไป มีสมาชิกอย่างน้อย 5 คน และรวมถึงการรวมตัวของกลุ่มหรือชมรมเข้าด้วยกัน เพื่อประกอบธุรกิจร่วมกัน ได้แก่ เกษตรกรรม การแปรรูป ผลิตผลการเกษตร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร กิจกรรมอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการ งานฝีมือ หัตถกรรม การพัฒนาความรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและการฟื้นฟูการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มโรงสีข้าว กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มรวบรวม ผลิต กลุ่มค้าส่งค้าปลีก กลุ่มให้บริการทางการเกษตร กลุ่มโฮมสเตย์ เป็นต้น

กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (2559: ออนไลน์) อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

ขณะที่นักวิชาการหลายท่านก็ได้ให้คำนิยามความหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

ทวีศักดิ์ นพเกษตร (2544: 61) อธิบายว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการบนพื้นฐานของทรัพยากร กระบวนการคิด ภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้วยการจัดการโดยครอบครัว องค์กรชุมชนและเครือข่าย องค์กรชุมชน เพื่อตอบสนองต่อการพึ่งตนเองและพึ่งกันเอง

กัญญาณ อินหว่างและคณะ (2554: 1-2) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการประกอบการที่มีภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน โดยที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งด้านการผลิต การค้าและการเงินและต้องการใช้ปัจจัยการผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอนเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดดอกผลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมการจัดการการผลิต ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพื่อการสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย

สัญญา เคนาภูมิ (2558: 70) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เอื้อกับชาวบ้านดำรงชีวิตได้มั่นคงและเข้มแข็ง ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนมิใช่จะทำให้ได้ง่ายดายต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน วิสาหกิจชุมชนเน้นเรื่องการบริหารจัดการเป็นกิจกรรมสร้างรายได้รูปแบบหนึ่งที่มีขนาดเล็กกว่าวิสาหกิจขนาดย่อมโดยผลผลิตจะเกิดจากสินทรัพย์ชุมชน

ศิริวรรณ เจนการและคณะ (2545: 20) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติหรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มีหลักสำคัญ คือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตัวเอง ลดรายจ่ายให้ครอบครัวสร้างสุขภาพอนามัยที่ดีให้ตนเองและมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุดและเอาเปรียบผู้บริโภค

สมศักดิ์ ขอบตรง (2549: 8) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล (2545: 38-39) วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งด้าน การผลิต การค้าและการเงินและต้องการใช้ปัจจัยการผลิตนี้ให้เกิดดอกผลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้และอาชีพ ด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกัน โดยผ่านการประกอบการของชุมชน

เสรี พงศ์พิศและสุภาส จันทร์หงษ์ (2548: 1) อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยคนในชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน

จากคำนิยามของความหมายทั้งสถาบันและนักวิชาการเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน สามารถสรุปได้ว่ามีกระบวนการอยู่ 4 ขั้นตอนของวิสาหกิจชุมชน คือ

ขั้นที่ 1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย คน ครอบครัว ชุมชนมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นทุน เช่น ทุนมนุษย์ ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนวัฒนธรรม ทุนภูมิปัญญา ทุนทรัพยากร ทุนทางการเงิน เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ปัจจัยกระบวนการ (Process) นำขั้นที่ 1 มาสร้างกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ภายใต้การรวมกลุ่ม การแลกเปลี่ยนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อมาผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ภายใต้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้

ขั้นที่ 3 ปัจจัยผลผลิต (Output) ผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการพึ่งพาตนเองเป็นหลักที่จะสร้างฐานรากแห่งความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งไม่ได้เน้นกำไรเป็นที่ตั้งแต่เน้นการเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกันเป็นไปตามกฎการพึ่งพา

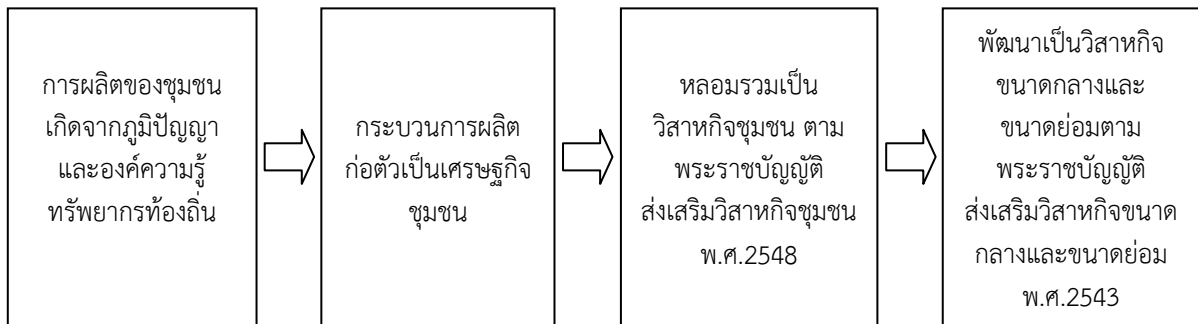
ขั้นที่ 4 ปัจจัยผลิตภาพ (Outcome) สร้างภูมิคุ้มกันอย่างยั่งยืนของชุมชนบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง

ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2540 ทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงตั้งแต่ระดับฐานรากจนถึงระดับฐานบนก็ให้เกิดการบริโภค การผลิต การลงทุนทั้งในและต่างประเทศเกิดการชะลอตัวอย่างรุนแรงและเกิดผลกระทบเป็นวงกว้างก่อให้เกิดการเลิกจ้างงานภายในประเทศเป็นจำนวนมาก กลายเป็นปัญหาทาง

เศรษฐกิจในช่วงหลายสิบปีที่เกิดขึ้น ทำให้การกลับมาทบทวนถึงพื้นฐานที่แท้จริงของการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ในกระแสเศรษฐกิจทั้งภายในประเทศและเชื่อมโยงต่างประเทศจะใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาให้หมดสิ้น ดังนั้น การพิจารณาถึงฐานรากที่สำคัญที่เป็นจุดแข็งของคนในชาติที่สำคัญ คือ “ทุนวัฒนธรรมไทย” ที่เกิดวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม (วิวัฒน์ เมฆอรุณ, 2556: 240-241) อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นแล้วรุ่นเล่าก่อตัวเป็นการผลิต ขนบธรรมเนียม มิตรภาพความสัมพันธ์แห่งท้องถิ่น ดังนั้นการทำรากเหง้าของตนในการสร้างเป็นฐานรากเพื่อใช้ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจจากภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ ความหลากหลายทางทรัพยากรรอบตัวมาสร้างลักษณะเด่นในรอยเรียงภูมิปัญญา องค์ความรู้ความเป็นชุมชนใส่เข้าไปต่อการสร้างภูมิคุ้มกันในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในการดำรงเศรษฐกิจที่สวนกระแสหลักที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงในปัจจุบัน

ทุนวัฒนธรรม ถือว่าแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ด้วยการนำภูมิปัญญา ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นพร้อมด้วยองค์ความรู้ที่มีการตกผลึกจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นแนวคิดผลิตสินค้าและบริการใช้เชิงสินค้าสร้างสรรค์ (Creative) ในแต่ละท้องถิ่นชุมชนเพื่อสร้างเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนในบริบทนั้น ดังนั้น การแก้ปัญหาเศรษฐกิจและแก้ปัญหาความยากจนของคนในชาติได้นั้นต้องเริ่มจากการนำพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนมาเป็นแนวทางสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงพึ่งตนเองได้ตามแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 9 และมีการนำแนวพระราชดำริมาเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน เหตุนี้เองถึงเป็นความสำคัญของการสร้างแนวคิดของวิสาหกิจชุมชนเป็นสายป่านในการยกระดับอีกขั้นของการผลิตเชิงธุรกิจชุมชน โดยกระบวนการดังกล่าวสามารถอธิบายดังรูปภาพที่ 1.1

รูปภาพที่ 1.1 กระบวนการเศรษฐกิจฐานรากแห่งทุนวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจแห่งการแข่งขันอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปภาพที่ 1.1 พบว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการเชื่อมระหว่างฐานรากเศรษฐกิจแห่งทุนวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้น ก่อตัวเป็นกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนภายใต้บริบท สภาพแวดล้อมในแต่ละแห่งของภูมิปัญญาสร้างมาเป็นการรวมกลุ่มอันเหนียวแน่นทางความรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมต่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การตลาด การจัดการและประสิทธิภาพต่างๆ (พรเพ็ญ ทับเปลียน, 2546: 3-4) เพื่อให้เป็นเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ ภายใต้การสนับสนุนอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 โดยเป็นการเพิ่มสิทธิในชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (เสนห์ จามริก, 2543: 106) ที่สามารถผลิตสินค้าและบริการเชิงสร้างสรรค์ที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาหรือรากเหง้าแห่ง

วัฒนธรรมในท้องถิ่นก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะชุมชนนั้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือในการแข่งขันทางการค้าในระดับหนึ่งที่สามารถพึ่งตนเองได้และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน เมื่อการรวมกันเป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีพลัง พร้อมเครือข่ายอันเหนียวแน่นก็สามารถยกระดับการแข่งขันเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่จะก้าวเป็นผู้ประกอบการธุรกิจในการแข่งขันทั้งระดับภายในประเทศและระดับต่างประเทศ ดังนั้นการพัฒนาอย่างมีระบบตามกระบวนการดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างช้าแต่มีเสถียรภาพในการแข่งขันบนฐานเศรษฐกิจชุมชนที่มีกระบวนการจัดสรรของชุมชนทั้งทรัพยากร ทุน แรงงาน วัตถุดิบในพื้นที่เป็นหลัก นำมาแปรเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ด้วยการสร้างแนวคิดสร้างสรรค์ของชุมชนทั้งแบบดั้งเดิมหรือสร้างพัฒนาต่อยอดเป็นนวัตกรรมใหม่ ที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการของผู้บริโภคที่อาจผสมผสานยกระดับเป็นภูมิปัญญาสากลที่สามารถนำมาบูรณาการอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนพัฒนาต้องเน้นการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายลักษณะกิจกรรมเหมือนกันเพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น โดยความต้องการมิใช่ทำเป็นตัวตั้งตั่งเศรษฐกิจกระแสหลัก ซึ่งภายใต้ดังกล่าวต้องมีความกระหายของการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงเป็นใจกลางเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดของวิสาหกิจชุมชนถือว่าไม่ใช่เรื่องใหม่ของประเทศไทย อันเนื่องจากแนวคิดลักษณะดังกล่าวเดิมที่มีแนวคิดลักษณะนี้เช่นเดียวกัน โดยดั้งเดิมมีการสร้างแนวคิดก่อนหน้านี้ที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมชุมชน” และ “ธุรกิจชุมชน” และ “ระบบสหกรณ์” ที่เป็นแนวคิดที่รากฐานเกี่ยวกับการพึ่งตนเองเป็นหลักในการสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนเพื่อสร้างพื้นฐานเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นเพื่อให้เห็นแนวคิดที่มีลักษณะคล้ายกันแต่ก็มีความแตกต่างกันบางประการ โดยเปรียบในลักษณะแนวคิดต่างๆ ดังนี้

แนวคิดอุตสาหกรรมชุมชนเป็นแนวคิดจากฐานบนลงฐานล่าง กล่าวคือ การดำเนินกิจกรรมอุตสาหกรรมชุมชนเกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐบาล ภาคธุรกิจเอกชนและภาคชุมชนในท้องถิ่นร่วมมือกัน (ปริมรัตน์ แชนเพ็ง, 2551: 7) โดยเน้นการย้ายฐานการผลิตไปลงทุนในพื้นที่ชุมชนหรือท้องถิ่นให้กลายเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ที่จะสามารถเป็นศูนย์กลางแห่งทุนในการรวมกลุ่มกันระหว่าง 3 ภาคส่วนมาเรียนรู้และพัฒนาร่วมกันในการแก้ปัญหาความยากจน อีกทั้งเน้นการกระจายความเจริญไปยังท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด หลักการดังกล่าวเป็นการใช้การลงทุนทางการตลาดนำการผลิตของชุมชนเป็นหลัก ที่สามารถนำทรัพยากรวัตถุดิบของท้องถิ่นหรือชุมชนมาเป็นปัจจัยนำเข้าสู่กระบวนการแปรรูปในการเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่นพร้อมทั้งสามารถสร้างคน สร้างงานไปพร้อมกันอย่างมีประสิทธิภาพจากฐานของสถาบันครอบครัวและชุมชน

แนวคิดธุรกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่เกิดจากฐานรากของชุมชนที่มีการพัฒนาก่อตัวให้เกิดการมีสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการผลิต ดำเนินธุรกิจในกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดที่สอดคล้องกันเพื่อสร้างมูลค่าจากการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่นและสร้างความเข้มแข็ง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล, 2545: 33) อาทิ เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มโรงสีข้าว เป็นต้น นอกจากนี้การนำพื้นฐานของการวัฒนธรรมดั้งเดิมมาสอดประสานให้สอดคล้องกับการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสร้างเป็นแนวคิดของสังคมท้องถิ่นจากสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สามารถนำขายให้เกิดรายได้ สร้างงานของคนในชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2540: 98)

แนวคิดสหกรณ์เป็นแนวคิดเกิดจากต่างประเทศมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการนำหลักอุดมการณ์สหกรณ์เกี่ยวกับการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความกินดี อยู่ดีเกิดจากมนุษย์

กับชุมชน และชุมชนกับสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (ทศพร แก้วขวัญไกรและ จตุพร จันทารมย์, 2558: 13-14) โดยเป็นองค์กรที่สมัครใจของสมาชิกมาร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่ทุกคนเป็นเจ้าของใช้หลักประชาธิปไตยในการควบคุมและปกครองอย่างอิสระ อีกทั้งมีการเอื้ออาทรต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวคิดวิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดฐานรากสู่ฐานบนเช่นเดียวกับแนวคิดธุรกิจชุมชนที่ต้องการพึ่งพาตนเองจากครอบครัวสู่ชุมชนแล้วสร้างเป็นเครือข่าย โดยหลักสำคัญคือการนำความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่พึ่งพากันและกันภายในชุมชนท้องถิ่น มาเป็นภูมิคุ้มกันในการสร้างสรรค์พลังที่เป็นประโยชน์มากกว่ามุ่งหวังเพียงกำไรอย่างเดียวและมีการสร้างเศรษฐกิจบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

โดยสรุป พบว่า วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นคำใหม่ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แต่ในรายละเอียดของจุดมุ่งหมายไม่ต่างกันมากกับแนวคิดเดิมๆ ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชนและระบบสหกรณ์ก็ตาม อย่างไรก็ตามวิสาหกิจมีหัวใจที่สำคัญที่เหนือกว่าทั้งหมดของแนวคิด คือ การใช้ทุนวัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาที่เกิดการหล่อหลอมมาสร้างเป็นเรื่องราวในการผลิตสินค้าและบริการ ด้วยการใช้แนวคิดสร้างสรรค์สร้างนวัตกรรมที่สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่ชัดเจนขึ้น ผ่านความสัมพันธ์ของชุมชนที่เรียบง่ายเป็นสายใยที่ถักทอที่ซับซ้อน แข็งแรงเป็นหัวใจหลักขับเคลื่อนจากการนำไปจจัยในท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว ซึ่งหาได้ง่ายในชีวิตประจำวันมาพัฒนาเป็นสินค้าและบริการในการบริหารจัดการจากระดับชุมชนเป็นเครือข่ายสู่ระดับธุรกิจที่มีความซับซ้อนขึ้น ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจึงมีแนวคิดที่เหนือกว่าหลายๆ ด้านของแนวคิดอื่น รวมทั้งมีพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ที่ส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ยกกระดับสิทธิทุนแห่งชีวิตของท้องถิ่นชุมชนในการแข่งขันพัฒนาศักยภาพต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน

หลักแนวคิดที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชน สามารถพิจารณาแบ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (อัจฉรา หลาวทองและคณะ, 2550: 13)

1. ให้ชุมชนมีส่วนร่วมการเป็นเจ้าของกิจการและดำเนินงานตั้งแต่ขั้นปฐมภูมิจนถึงขั้นทุติยภูมิ
2. การนำทรัพยากรภายในท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยของการผลิต ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ แรงงาน ทรัพยากรต่างๆ
3. นำฐานองค์ความรู้แห่งปัญญาที่ตกทอดรุ่นสู่รุ่นก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณีในชีวิตประจำวันมาสร้างสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่มีการต่อยอดเป็นนวัตกรรมใหม่ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมสากลแห่งการบริโภคและการลงทุน
4. บูรณาการศาสตร์ทุกศาสตร์ภายในกิจกรรมต่างๆ มาเป็นเนื้อเดียวกันที่ประสานอย่างมีระบบ
5. สร้างความตระหนักแห่งชุมชนและท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนทั้งภายในชุมชนและเครือข่ายชุมชนอื่นๆ เพื่อให้เกิดสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ
6. เน้นการพึ่งพาตนเอง ครอบครัวและชุมชนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้พื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

ประเภทและรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

การแบ่งประเภทของวิสาหกิจชุมชนสามารถพิจารณาได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับจะแบ่งประเภทในที่นี้ขอเสนอ ดังนี้

1. ประเภทลักษณะการประกอบอาชีพ (กัญญาณอน อินทว้างและคณะ, 2554: 9; วราภรณ์ อติศร ประเสริฐ, 2557: 191-192) มี 2 ประเภท คือ

1. ขั้นพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชน เป็นการผลิตสินค้าและบริการที่มีเป้าหมาย คือ ต้องการใช้ในการบริโภคและตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นเป็นหลัก จากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่า

และเกิดการแลกเปลี่ยนภายในท้องถิ่นที่มีการบริโภคในชีวิตประจำวัน อาทิเช่น ข้าว ปลา พืชผักสวนครัวหรืออาหารที่มีการแปรรูปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อน การลงทุนน้อย

2. ชั้นยกระดับการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชน เป็นการผลิตสินค้าและบริการที่พัฒนาจากองค์ความรู้ด้วยพื้นฐานแห่งทุนปัญญาท้องถิ่น สร้างเป็นลักษณะพิเศษที่โดดเด่นในการนำไปขายยังตลาดภายนอกท้องถิ่นหรือตลาดต่างประเทศ อันเกิดจากการตกผลึกทางการผลิตที่มีการพัฒนา ประยุกต์และยกระดับมาตรฐานเป็นเครื่องหมายสากลที่สามารถนำไปแข่งขันกับสินค้าอื่นๆ ได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลในการผลักดัน อาทิเช่น ผ้าไหม ข้าวหอมมะลิ เครื่องจักรสาน เป็นต้น ก่อให้เกิดตามแนวคิดที่ว่า เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

2. ประเภทระดับขั้นการผลิตของวิสาหกิจชุมชน เป็นการแบ่งประเภทตั้งแต่เริ่มและพัฒนาขั้นเรื่อยๆ ดังนี้ โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. ระดับครอบครัว ถือว่าเป็นระดับปฐมภูมิแห่งการผลิตของวิสาหกิจชุมชนที่เกิดการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างง่ายในการบริโภคของคนในครอบครัว เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักธรรมชาติและเป็นการถนอมอาหารในการบริโภคเพื่อไว้ในช่วงฤดูกาลอื่นๆ ในรอบปี

2. ระดับชุมชน เป็นระดับทุติยภูมิของการผลิตสินค้าและบริการ โดยการผลิตระดับครอบครัวเพียงพอต่อการบริโภค ดังนั้นภายในครัวเรือนก็เกิดสินค้าส่วนเกินที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ซึ่งในแต่ละครอบครัวมีจำเป็นต้องผลิตสินค้าให้ครบทุกอย่างแต่นำสินค้าที่ผลิตที่เห็นว่า มีทักษะในการแปรรูปก็นำมาแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชน ผ่านตลาดชุมชน ภายใต้เงื่อนไขการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายอย่างเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันระหว่างภายในชุมชน ทำให้เกิดการผลิตสินค้าในทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพต่อการบริโภคอย่างยั่งยืน

3. ระดับเครือข่ายของชุมชน เป็นการยกระดับการผลิตสินค้าและบริการในแต่ละชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะมาสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายของชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะสินค้าและบริการเหมือนกันหรือใกล้เคียง มารวมกลุ่มกันในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากภูมิปัญญาในมุมมองต่างๆ ของแต่ละบริบทเพื่อใช้ในการสร้างองค์ความรู้ในแบบการบูรณาการของกลุ่มที่เข้มแข็ง ในการพัฒนาวิธีการ กระบวนการต่างๆ ที่ตั้งตามในแต่ละชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตน อีกทั้งต้องการสร้างระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองให้เป็นระบบเศรษฐกิจมหภาคที่สามารถขับเคลื่อนด้วยกำลังของเครือข่ายชุมชนมาขับเคลื่อนให้เกิดการกินดีอยู่ดี สวัสดิการที่ดีจากการจัดสรรทรัพยากรภายในชุมชนและแนวคิดของเครือข่ายนำกลับไปสร้างเป็นแผนแม่บทในการดำรงชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบของวิสาหกิจชุมชน

รูปแบบของวิสาหกิจชุมชนเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักและเมื่อต้องการสร้างความเข้มแข็งต้องมีการบูรณาการเป็นเครือข่ายชุมชนให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ดังนั้น รูปแบบของวิสาหกิจมี 2 รูปแบบ คือ (กัญญาณทน อินทวาทและคณะ, 2554: 11-12)

1. วิสาหกิจชุมชนแบบเดี่ยว คือ การดำเนินกิจการภายใต้ชุมชนนั้นๆ ด้วยการรวมกลุ่มกันในการผลิตสินค้าและบริการ โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ตามความต้องการของชุมชน อาทิเช่น การปลูกพืชสมุนไพร การทักทอเสื้อผ้า การทอผ้าไหม การทำขนมพื้นบ้าน เป็นต้น

2. วิสาหกิจชุมชนในรูปเครือข่าย คือ การรวมกลุ่มกันของกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่มองเห็นถึงเป้าหมายเดียวกัน ในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการนำทรัพยากรภายในชุมชนมาแปรเปลี่ยนให้เกิดมูลค่าจากภูมิปัญญาของตน อีกทั้งต้องการยกระดับวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการบริหาร

จัดการเงินทุน ตลาด การเงินต่างๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จากการสร้างความเข้มแข็งของแต่ละชุมชนให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน

ปัจจัยสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

การพิจารณาถึงปัจจัยที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชนต่อการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานกิจการนั้น สามารถแบ่งเป็น 4 ปัจจัยหลักใหญ่ ดังนี้ (กษมาพร พวงประยงค์และนพพร จันทร์นำชู, 2556: 111-115)

1. ปัจจัยการจัดการวิสาหกิจชุมชน

1. ด้านการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเน้นการใช้หลักการ 4M ในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) เครื่องมือเครื่องจักร (Materials) การจัดการ (Management)

2. ด้านการผลิต เป็นการนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการบูรณาการของปัจจัยการผลิต อันประกอบด้วย 1.ที่ดิน 2.แรงงาน 3.ทุน 4.ผู้ประกอบการ (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2556: 5)

3. ด้านการตลาด สร้างกระบวนการให้ครบวงจรของการพัฒนาอย่างเป็นระบบที่ต้องพิจารณาถึง 1.ผลิตภัณฑ์ 2.ราคา 3.ช่องทางการจัดจำหน่าย 4.การส่งเสริมการขาย (ศิริวรรณ เจนการและคณะ, 2546: 53-55)

2. ปัจจัยการบริหารวิสาหกิจชุมชน

1. ด้านภาวะผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการกลุ่ม ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารวิสาหกิจชุมชนเหตุเพราะการมีผู้นำในลักษณะหัวก้าวหน้าที่ต้องการพัฒนาท้องถิ่นให้ถึงเป้าหมายอันพึงประสงค์ต้องมีความรู้หลายประการ อันประกอบด้วย 1.การสร้างสัมพันธ์อันดี 2.การสื่อสารอย่างมีระบบ 3.การมีพลังอำนาจแบบทางการและไม่ทางการ 4.แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยหลักความยืดหยุ่น 5.เข้าใจถึงพฤติกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชน (ศศิภา พิทักษ์ศานต์, 2556: 41-44)

2. ด้านสมาชิกกลุ่ม เป็นสิ่งที่สมาชิกกลุ่มต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการกำหนดทิศทางในการบริหารวิสาหกิจชุมชนให้ถึงเป้าหมายที่ต้องการ โดยสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา เรียนรู้ มีความกระตือรือร้นและเน้นหลักประชาธิปไตย

3. ด้านการจัดการกลุ่ม เน้นการใช้หลักการแห่งการวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุมเป็นกลไกสำคัญของการจัดการในการบริหารกลุ่ม (อวิชัย บุญมีและคณะ, 2555: 11; กฤตภาส เสมอพิทักษ์และคณะ, 2554: 7-9)

4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม เป็นหลักประชาธิปไตยที่สำคัญที่สมาชิกกลุ่มสามารถแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนในการแก้ปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมสามารถดำเนินการได้หลาย 3 แบบ คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยสมาชิกกลุ่มถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินการให้ยั่งยืนได้ (กฤตภาส เสมอพิทักษ์และคณะ, 2554: 12-13) อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมที่ต้องมีการช่วยกันคิด ช่วยกันคิดเลือกสู่กระบวนการตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติและพิจารณาถึงความเป็นไปได้ด้วยผลประโยชน์

3. ปัจจัยแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ด้านกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เน้นการใช้องค์ความรู้บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในท้องถิ่น (เกษมพร พวงประยงค์และนพพร จันทรนำชู, 2556: 114) ในการพัฒนาแห่งการพึ่งตนเองเป็นหลัก จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบตัวผนวกกับภูมิปัญญาแห่งทุนสังคมของคนในท้องถิ่นมาพัฒนาและเปิดโอกาสสร้างองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมนอกห้องเรียนที่สามารถเรียนรู้ได้ในการประกอบอาชีพเพื่อใช้ในการแสวงหานวัตกรรมใหม่ ภายใต้วงจรคุณภาพ PDCA คือ วางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) ปรับปรุงการดำเนินกิจกรรม (Action) ที่จะสร้างกรอบแนวคิดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เป็นวัฏจักรอย่างมีคุณภาพ

2. ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (เดชวิทย์ นิลวรรณและทิพย์พฐ์ ฤกษ์สุนทร, 2557: 79-82) เป็นหลักการสำคัญที่จะนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปถ่ายทอดให้เกิดทรงคุณค่าอันยาวนานไว้กับอนุชนรุ่นหลัง โดยกระบวนการถ่ายทอดต้องพิจารณากลุ่มซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1.กลุ่มที่ต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กและเยาวชน 2.กลุ่มที่ต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้ใหญ่ โดยการแบ่งกลุ่มทำให้มีการสร้างสื่อสารในการถ่ายทอดให้ตรงกับกลุ่มที่สนใจ นอกจากนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาสามารถวิเคราะห์ถึง กลยุทธ์เป็น 7 รูปแบบ คือ 1.กลยุทธ์แบบเรียนปนเล่น 2.กลยุทธ์แบบการถือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง 3.กลยุทธ์แบบการผสมผสาน 4.กลยุทธ์แบบการเสริม “ราก” แห่งคุณค่าในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 5.กลยุทธ์การให้ผู้เรียนทดลองเป็นผู้ผลิต 6.กลยุทธ์การเสริมสร้างความรู้ ทักษะที่ดีและทำกิจกรรม 7.กลยุทธ์การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นเป็นเวทีกลางเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

4. ปัจจัยการสนับสนุนภายนอก

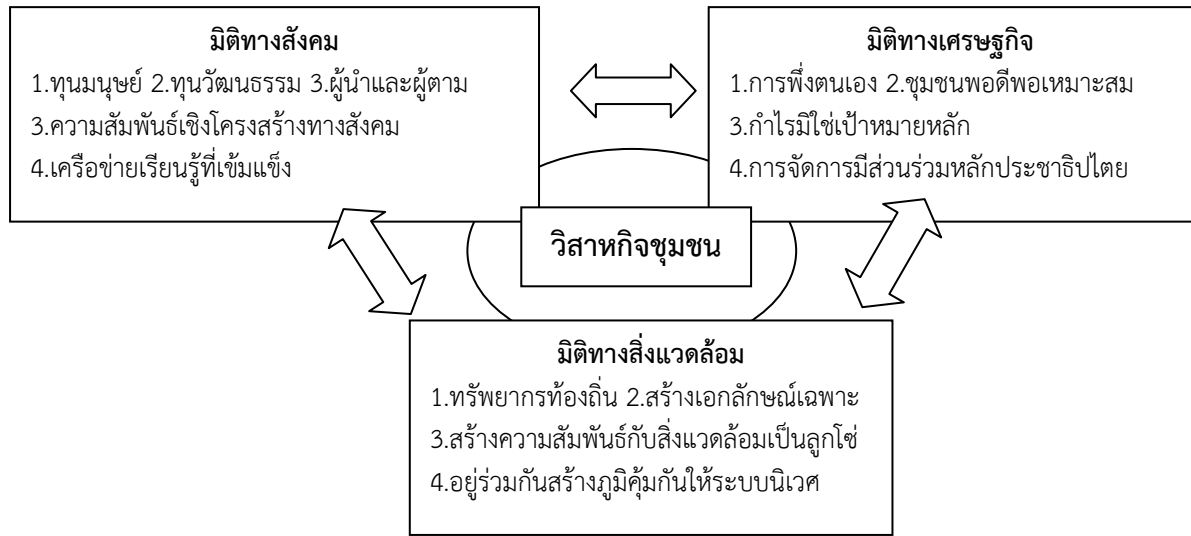
1. ด้านการสนับสนุนจากภาครัฐบาล ในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง แต่สิ่งต้องตระหนักเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสนับสนุนจากภาครัฐบาลต้องพิจารณา (อุทิศ สังข์รัตน์และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2556: 23; ธันยมัย เจียรกุล, 2557: 187; จันทนา พงศ์สิทธิกาญญา, 2556: 17) คือ 1.สร้างพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการให้ครบวงจรด้วยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยท้องถิ่นให้เป็นแกนนำ 2.ลดขั้นตอนเกี่ยวกับกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ที่ต้องผ่านในส่วนของภาครัฐบาลให้น้อยลงแต่มีประสิทธิภาพขึ้น 3.หาแหล่งเงินทุนต่ำที่สามารถขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน 4.มีแหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนทั้งประเทศว่าแนวโน้มหรือทิศทาง การผลิตควรมีการพัฒนาเป็นอย่างไรในโลกปัจจุบัน

2. ด้านสนับสนุนจากเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนการผลิต สิ่งที่จะทำให้เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนประสบผลสำเร็จได้นั้น มีหลักการที่สำคัญดังนี้ (ประหยัด มโนพะเส้า, 2556: 20) 1.เน้นการสร้างความเข้าใจแห่งการร่วมมือกัน 2.ออกแบบการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน 3.วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของกลุ่มและเครือข่าย 4.สร้างแผนยุทธศาสตร์พัฒนาของเครือข่าย 5.การใช้หลักประชาวิจารณ์เพื่อหาประชาติแห่งการสร้างแผนยุทธศาสตร์พัฒนาของเครือข่ายแห่งการมีส่วนร่วมของชุมชน 6.ดำเนินกิจการตามแผนยุทธศาสตร์ผสมผสานการเรียนรู้เพิ่มเติมจากการสร้างความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นให้วิธีคิดใหม่ๆ จากนั้นวิชาการภายนอก

เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

แนวคิดของการดำเนินวิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหลายมิติ ดังแนวคิดของการสร้างฐานของวิสาหกิจชุมชนบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียงของ John Elkington ที่อธิบายถึงการสร้างลักษณะ

“Triple Bottom Line” (ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ, 2558: 34) ที่จะกระทบให้เกิดผลดี โดยมิติการดำเนินวิสาหกิจมี 3 มิติ คือ มิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจและมิติทางสิ่งแวดล้อม ดังรูป

รูปภาพที่ 1.2 เป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

ที่มา: ผู้เขียนวิเคราะห์

จากรูปภาพที่ 1.2 จะพบว่า การสร้างวิสาหกิจชุมชนนั้น เน้นการสร้างความผสมผสานทั้งสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณของคนในชุมชนหลอมรวมกับทรัพยากรจากธรรมชาติให้กลายเป็นจุดเด่น โดยการนำหลักสากลมาสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นการเริ่มจากการวิเคราะห์ถึงส่วนที่ 1 มิติสังคมของมนุษย์ที่มีการสร้างจิตวิญญาณแห่งความคิด ประเพณี วัฒนธรรมสิ่งดีงามที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุมาเป็นยกระดับนำแนวคิดดังกล่าวมาสร้างด้วยกลุ่มหัวก้าวหน้าหรือผู้นำทางความคิดของชุมชนให้เกิดการตระหนักถึงรากฐานของตนเองให้มีการอนุรักษ์และหวงแหนความเป็นรากฐานของตน จากภายใต้โครงสร้างของความสัมพันธ์ของสังคมที่มีความซับซ้อนในเชิงโครงสร้างการเคารพอาวุโส การสืบทอดความคิดต่างๆ มาเป็นการรวมกลุ่มกันในการสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาต่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ ให้กลายเป็นเครือข่ายชุมชนหรือเครือข่ายท้องถิ่น ส่วนที่ 2 มิติสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญที่ต้องใช้ทรัพยากรรอบตัวให้เกิดมูลค่าที่นอกจากอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนหรือชุมชนแล้ว ต้องสร้างการปรับเปลี่ยนให้เกิดการยกระดับแห่งมูลค่าของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมร่วมกับทรัพยากรทุนมนุษย์และทุนสังคมรวมกันสร้างเป็นเอกลักษณ์ในตัวสินค้าและบริการที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังที่ว่า การเรียนรู้และเข้าสู่สิ่งแวดล้อมธรรมชาติสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนได้อย่างยั่งยืนก่อให้เกิดรายได้และลดต้นทุนแห่งการซื้อสินค้าและบริการจากภายนอกชุมชน ส่วนที่ 3 มิติเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อมีการผสมผสานแห่งการบูรณาการทั้งมิติสังคมร่วมกับมิติสิ่งแวดล้อมก่อตัวเป็นมิติแห่งการแลกเปลี่ยน การผลิตสินค้าและบริการที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำทรัพยากรที่เป็นส่วนเกินในการบริโภคมาขายเพื่อก่อให้เกิดรายได้ อย่างไรก็ตามมิติเศรษฐกิจเป็นหลักที่มีใช้เพียงกำไรเป็นหัวใจหลักแต่เพียงต้องการให้มีระดับรายได้ที่พอประมาณอย่างเหมาะสม ภายใต้การพึ่งตนเองและมีเงินออมในยามฉุกเฉิน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีฐานความพอดีแห่งความต้องการให้เหมาะสมมีใช้เพียงเพื่อต้องการสะสมทรัพย์ตามแนวคิดกระแสหลักแห่งการแข่งขันเพื่อความมั่งคั่ง นอกจากนั้นการรวมกลุ่มกันในการจัดการผลิตสินค้าและบริการทางเศรษฐกิจสามารถสร้างความเข้มแข็ง การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ด้วยการ

ใช้หลักเหตุผลตามหลักประชาธิปไตยที่ต้องการให้ชุมชนเป็นคู่ขนานทั้ง 3 มิติให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างยั่งยืน ดัง การสร้างแนวคิดเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ต้องการให้เป้าหมายทั้ง 3 มิติเป็นรากฐานตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

บทส่งท้ายกรอบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นแนวคิดที่มีใช้แนวคิดใหม่ในโลกหรือในประเทศไทยแต่เป็นการเปลี่ยนกรอบแนวคิดจากเดิมแต่นำมาประยุกต์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบันบนพื้นฐานการใช้หลักความพอเพียงพอประมาณให้มีความยั่งยืน โดยหัวใจหลักของวิสาหกิจชุมชน คือ เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักจากฐานครอบครัวรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนสู่การสร้างเครือข่ายจากการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่มีอยู่มาก่อตัวให้เกิดเป็นสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตามนี้เป็นเพียงพื้นฐานง่ายๆ ที่ชุมชนจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมให้ได้ ด้วยการสนับสนุนและผลักดันจากภาครัฐบาลเป็นหลัก ดังนั้นการสร้างกรอบแห่งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต้องใช้หลายปัจจัยที่สำคัญหลายองค์ประกอบและก้าวข้ามพื้นฐานเดิมๆ ที่มีอยู่ให้ยกระดับสูงขึ้น โดยสิ่งที่สำคัญที่พัฒนาได้ต้องมองเป้าหมายไปที่ “วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม” ที่มีการต่อยอดของหลายประเด็นแห่งการพัฒนา อาทิเช่น การบริหารจัดการทุนชุมชน การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน การสร้างประสิทธิภาพการผลิตด้วยการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ รวมถึงการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนเพื่อที่จะสร้างความตระหนักให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) ต่อชุมชน เมื่อมีการสร้างให้เกิดความเข้มแข็งจากฐานรากแล้ว สิ่งสำคัญคือการสร้างผลกระทบที่ก่อให้เกิดผลดีกับสังคมหรือชุมชนด้วยการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการนำสิ่งดีๆ กลับคืนสร้างเป็นวัฏจักรแห่งการพึ่งพา รับส่ง เกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

เอกสารอ้างอิงประจำบทที่ 1

- กฤตภาส เสมอพิทักษ์และคณะ. (2554). การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- กษมาพร พวงประยงค์และนพพร จันทรนำชู. (2556). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มการแปรรูปและผลิตภัณฑ์ จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย., 5 (1), มกราคม-มิถุนายน 2556.
- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). วิสาหกิจชุมชนน่ารู้. สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2559, จาก <http://www.sceb.doae.go.th/Ssceb2.htm>.
- กัญญาณอน อินหว่างและคณะ. (2554). การจัดการวิสาหกิจชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยพิษณุโลก.
- จันทนา พงศ์สิทธิกาญจนา. (2556). ตัวแบบการจัดการเพื่อการบรรลุยุทธศาสตร์วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม. วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ (ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 3(2), พฤษภาคม-สิงหาคม 2556.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล. (2545). วิสาหกิจชุมชน: กลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดชวิทย์ นิลวรรณและทิพย์พชร กฤษสุนทร. (2557). กระบวนการและกลยุทธ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษาเทศบาลตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.).
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. (2545). วิฤทธิเกษตรกร: วิฤทธิสังคมไทยสู่ทางรอดในโลกใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิษณุโลก: สถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน.
- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2556). เศรษฐศาสตร์มหภาคเบื้องต้น. บุรีรัมย์: ซีพี พิมพ์.
- ทศพร แก้วขวัญไกรและจตุพร จันทรัมย์. (2558). เดินถอยหลังไปข้างหน้ากับระบบสหกรณ์. วารสารสภาคณาจารย์และข้าราชการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์., 1(ฉบับปฐมฤกษ์), มิถุนายน-พฤศจิกายน 2558.
- ธวัชชัย บุญมีและคณะ. (2555). การวิจัยและพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสันทรายต้นกอก ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ธัญมัย เจียรกุล. (2557). ปัญหาและแนวทางการปรับตัวของ OTOP เพื่อพร้อมรับการเปิด AEC. วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ., 34(1), มกราคม-มิถุนายน 2557.
- ประหยัด มโนพะเส้า. (2556). กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน. แก่นเกษตร., 41(1), 17-26.
- ปริมรัตน์ แยกเพ็ง. (2551). รายงานการศึกษาแนวทางการพัฒนาโครงการสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2540). **โครงการวิจัยเรื่องนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ ชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชน.

พรเพ็ญ ทับเปลียน. (2546). **เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสทุนนิยม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สร้างสรรค์ จำกัด.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและ
ขนาดย่อม.

พัฒนาธุรกิจสถาบัน, กอง. (2551). **คู่มือการปฏิบัติงานสินเชื่อกลุ่มบุคคลของ ธ.ก.ส.** กรุงเทพฯ: ฝ่ายสินเชื่อ
สถาบัน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร

วรางคณา อติศรประเสริฐ. (2557). **แนวทางการพัฒนาศักยภาพการตลาดสำหรับผู้ประกอบการสตรีใน
ชุมชน: กรณีศึกษาวิสาหกิจขนาดย่อมผลิตภัณฑ์กระดาษสา. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ., 17(1), ฉบับเดือนมกราคม-ธันวาคม 2557.**

วิวัฒน์ เมฆอรุณ. (2556). **ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนล่าง.
รวมบทความประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ในโอกาสศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
อายุ 72 ปี. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.**

ศศิภา พิทักษ์สานต์. (2556). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนไป
ปฏิบัติ กรณีศึกษาอำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่. วารสารวิทยบริการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีที่24 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2556.**

ศักดิ์ดา ศิริภัทรโสภณ. (2558). **การศึกษากรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคมในประเทศ
ไทย. วารสารสมาคมนักวิจัย., 20(2), พฤษภาคม-สิงหาคม 2558.**

ศิริวรรณ เจนการและคณะ. (2545). **โครงการพลังแผ่นดิน: กรณีศึกษาด้านธุรกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
พัฒนาไท.**

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. (2546). **การบริการตลาดยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร.**

สมศักดิ์ ขอบตรง. (2549). **การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: การพัฒนาชุดโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนา
วิสาหกิจชุมชนแบบครบวงจรของจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนงานวิจัยแห่งชาติ (สกว.).**

สัญญา เคนาภูมิ. (2558). **แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม.
วารสารวิชาการแพรภาพลิสต์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์., 2(3), กันยายน-ธันวาคม 2558.**

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2559). **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548.** สืบค้นเมื่อ
12 พฤษภาคม พ.ศ. 2559, จาก <https://www.moac.go.th/download/pos%207608.pdf>.

เสน่ห์ จามริก. (2543). **เศรษฐกิจพอเพียงกับสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย. รวมบทความเศรษฐศาสตร์
การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับพิเศษ: ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอดิสันเพรส
โปรดักส์ จำกัด.**

เสรี พงศพิศและสุภาส จันทร์หงส์. (2548). **ข้อควรรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ชุมชน
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.**

อภิสิทธิ์ พรหมชัยและศุภลักษณ์ สุวรรณชะภู. (2554). **ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านห้วยกาน.
วารสารการบริหารท้องถิ่น., 4(2), เมษายน-มิถุนายน 2554.**

อัจฉรา หลาวทองและคณะ. (2550). **การศึกษาแนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนการ
ท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.)**

อุทิศ สังข์รัตน์และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2556). แนวทางในการกำหนดนโยบายภาครัฐเพื่อ
สนับสนุนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการ
ครั้งที่ 4 วันที่ 10 พฤษภาคม 2556.